

ALBII TIBULLI
ALIORUMQUE
CARMINA

EDIDIT
GEORG LUCK

EDITIO ALTERA

STVTGARDIAE ET LIPSIAE
IN AEDIBVS B.G. TEVBNERI MCMXCVIII

CIP-Titelaufnahme der Deutschen Bibliothek

Albii Tibulli aliorumque carmina / ed. Georg Luck. – Ed. altera. –
Stuttgartardiae ; Lipsiae : Teubner, 1998
(Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana)
ISBN 3-519-11864-5

Das Werk einschließlich aller seiner Teile ist urheberrechtlich geschützt. Jede Verwertung außerhalb der engen Grenzen des Urheberrechtsgesetzes ist ohne Zustimmung des Verlages unzulässig und strafbar. Das gilt besonders für Vervielfältigungen, Übersetzungen, Mikroverfilmungen und die Einspeicherung und Verarbeitung in elektronischen Systemen.

© B. G. Teubner Stuttgart 1988, 1998

Printed in Germany

Satz, Druck und Bindung:
Passavia Druckservice GmbH Passau

MATRIS CARISSIMAE
HANNA LUCK – VON OW
DE VICO BUESINGEN PROPE PROBATOPOLIN
AD RHENUM
1895–1969

ET AVIAE DULCISSIMAE
NINA LUCK–PFOSI
DE VICO MALIX PROPE CURIAM RAETORUM
1868–1957
PIAE MEMORIAE

PRAEFATIO

Priusquam Tibullum a me editum in manus tibi sumpseris, lector benevole, pauca sunt de quibus certiore te fieri velim. Ac primum quidem breviter enarrabo, quod ante me alii fecerunt, cur labor perdifficilis imponatur omni editori Tibulli qui, ut par est, archetypi textum redintegrare nitatur. Quamvis enim testimonia nonnulla satis vetusta singulorum locorum maneant, codices integri Corporis Tibulliani, quod vocant, ante s. XIV scripti omnino non extant.¹ Porro codices qui extant et editiones veteres quae vice codicum iam deperditorum fungi possunt, tantam varietatem lectionum exhibent et cum testibus vetustioribus tam miris modis discrepant ut equidem vix ausim putare eos ab illo unico exemplari derivari quod, ut viri docti statuunt, M. Haupt² secuti, s. XIII vel XIV Italis innotuit, postea periit. Idem viri docti³ non negant, Florilegium Gallicum, Excerpta Frisingensia, Fragmentum Cuiacianum omnibus de quibus infra disputabitur originem ab alio exemplari vel aliis exemplaribus traxisse.

1 Cod. Ambrosianus R. 26 sup., s. XIV scriptus, multas sane corruptelas, sed certe non interpolationes audaciores Italicorum exhibet. Paucissimi codices prima parte s. XV scripti adhuc exstant, inter quos notandi Oxon. Bibl. Bodl. Lat. Class. d. 5 (30059), a. 1420 vel 1421, ut vid.; Paris. lat. 7989, a. 1423; Vat. Ottobon. lat. 1202, a. 1426; Vat. lat. 2794, a. 1434. Eboracensis deperditus, a. 1425 scriptus, ut videtur, hic illic lectionem genuinam servat. Cf. Albinia D. de la Mare, 'The Return of Petronius to Italy', *Medieval Learning and Literature* (Oxon. 1976), 239–54.

2 Cf. M. Haupt, *Opuscula* I (1875), 276.

3 *Texts and Transmission*, 420ss (Reeve et Rouse). Adde E. Hilfer, praef. ed. (a. 1885), V; Baehrens, praef. ed. (a. 1878), XIX.

Fortasse igitur fatendum est, medio aevo exeunte duo vel tria exemplaria integra poetae nostri extitisse. Tamen non negabo unum codicem integrum extitisse qui varias lectiones vel inter lineas vel in margine exhibuerit, et in quo versus per errorem omissi vel transpositi fuerint. Talis codex, Italis fortasse difficilis lectu propter scripturam minus usitatam, fons et origo multarum, si non omnium, variarum lectionum existimari potest. Nam certe accidere potuit, ut interpolationes quales in libris legimus in textum irrepserint scribis apographa pro captu suo emendantibus. Praeterea versus Tibullianos, quippe qui sint satis tersi atque elegantes, minus tamen blandi fortasse quam Ovidiani, viri docti ad Nasonis normam mutare soliti sunt. Qua de re operae pretium esse mihi videtur, testimonium Lili Gyraldi⁴ afferre qui scripsit in *Dialogis*, se exemplar pervetustum Tibulli inspexisse ubi multa aliter legerentur atque in codicibus vel editionibus vulgatis: in hoc exemplari Lilius versus tum transpositos tum insertos invenit, ita ut ei nonnulla plane non genuina esse viderentur.

Extant hodie ducenti fere codices integri Tibullum persaepe cum Catullo Propertiove aut cum ambobus coniunctum exhibentes quorum plerique ab editoribus vel 'deteriores' vel 'Itali' nuncupari solent quia plena Italorum mutationibus partim veris vel saltem probabilibus, partim temerariis vel etiam perversis sunt.

Breviter nunc de quattuor codicibus absolvam quibus editio mea tamquam fundamento nititur.

Ambrosianum R. sup. 26, s. XIV qui solum habet Tibullum ante Baehrens nemo, ut videtur, diligenter adhibuit.⁵ In fine, post Tibulli vitam, legitur 'Liber Colucii pyeri Cancellarii florentini', tum alio atramento a manu recentiore scriptum est 'Liber Cosme Iohannis de Medicis. Nunc vero Laurentii ac

4 Ed. Basil. a. 1545, p. 496.

5 Ph. Illmann, *De Tibulli codicis Ambrosiani auctoritate* (Diss. Halle, a. 1886).

Ioanis Petri Francisci de Medicis.' Primus igitur codicis possessor erat ille Colucius qui circa a. 1375 anquirendis Catulli et Propertii codicibus operam dedit. Aliquamdiu codex Ambrosianus inter manus Angeli Politiani erat, postea transiit ad Laurentium de Medicis quem Magnificum vocant. Qui codex admodum leniter interpolatus saepe cum aliis libris consentit, raro per se, ut mihi quidem videtur, verum servans, sed potius cum aliis errans.⁶

Codex Guelferbytanus Aug. 82, 6 vel Guelferbytanus secundus apud Heyne, non ante a. 1425 a Ioanne Ioviano Pontano, ut videtur,^{6a} scriptus est, ita ut nonnulla emendata ope codicum, nonnulla tamen ex Ovidio interpolata sint. Inter alia notandum est, librarium scripturam eo tempore obsoletam, quam nonnulli Langobardicam vocant, tam fideliter imitatum esse, ut te codicem s. X vel XI ante oculos habere putes. Non est igitur, cur miremur Baehrens codicem tam emendatae notae optimum atque praestantissimum eorum omnium certe quos deteriores vocant visum esse; quin et Postgate lectiones eius sine discrimine, librarii an correctoris fuerint, turbae vulgari eximere voluit, quamquam de verae antiquitatis vestigiis valde dubitabat. Apparet hunc codicem iam Puccio notum fuisse,⁷ atque eum a correctore Vaticani lat. 3270 (V²) adhibitum esse Baehrens⁸ mihi quidem persuasit, nam in bonis lectionibus non raro congruunt. E contrario corrector Guelferbytani (G²) saepius ex codice Ambrosiano vel Vaticano simili lectiones hausisse videtur. Quae ratio intercedat inter Guelferbytanum et Florilegium Gallicum quod non modo in vv. 3, 7, 39–41 (4, 1, 39–47) ordinandis, sed etiam aliis locis con-

6 Cf. B. L. Ullmann, *The Humanism of Coluccio Salutati* (Patav., a. 1963), 208; *Texts and Transmission*, 423 (Reeve et Rouse).

6a Cf. B. L. Ullman, *IMU* 2 (1959), 309–35; Butrica, *Manuscr. Trad. of Prop.*, 209.

7 Lachmann, ed., praef. VII.

8 Baehrens, ed., praef., XVII.

spicue, ut mihi quidem videtur, congruit, non exploratum habeo.⁹

Codex Vaticanus lat. 3270, c.a. 1420 scriptus, Corpus Tibullianum et Ovidii Remedia Amoris continet. Ante Baehrens¹⁰ iam Broukhusius eum ex parte adhibuisse videtur,¹¹ si quidem codex Fulvii Ursini quem ille saepius laudat e Bibliotheca Vaticana est; certe hic codex, ut e pagella praefixa elucet, olim erat Fulvii Ursini.¹² Correctores expertus est varios quorum manus non semper accurate dinosci possunt. Sine dubio Vaticanus cum Ambrosiano quodam modo cohaeret, unde eum ex codice simillimo descriptum esse nonnulli viri docti censuerunt.

Codex Bruxellensis Bibl. Reg. 14638, circiter a. 1450–60, ut Albinia C. de la Mare¹³ statuit, pulcherrime scriptus, cum paucissimis correcturis in textu et una vel altera nota in margine. Continet Propertium et Tibullum, et post Vitam Tibulli legitur 'Iohannes scripsit. Amen'. Hic Iohannes, ut Butrica¹⁴ coniecit, erat ille Gian Matteo Bottigella qui primus, ut videtur, hoc volumen possedit. Editoribus Tibulli adhuc ignotum librum contuli et in apparatu siglo X notavi. Optimae notae esse Bruxellensem vix ausim dicere, nam persaepe cum A G V errat, sed uno loco, 1, 2, 81 (79) 'violavit' (sc. lingua) forsitan solus verum servaverit.

Per consensum quattuor codicum A G V X quem siglo Z notavi, vulgata quaedam, ut opinor, neque optima neque pessima qualis in codicibus integris obvia est commode demonstrari potest. Hanc vulgatam, ubi per dubia vel plane corrupta

9 G. Leonhard, *De codicibus Tibulli capita tria*. Diss. Friburg. Brigov., a. 1882, 43 ss.

10 Ed., praef., VII.

11 Ed. Heyne-Wunderlich,⁴ XXIII.

12 Extat etiam alter codex Ursini a Lipsio collatus, nunc Vaticanus lat. 3272, c. a. 1470 scr.

13 Ap. Butrica, 213.

14 Butrica, loc. cit.

est, ex aliis codicibus vel ex editionibus veteribus vel ex coniecturis doctorum virorum emendare officium editoris esse existimo.

De memoria Tibulli ante aetatem codicum integrorum et librorum impressorum pauca dicenda sunt. Columba sive Columbanus, abbas Luxoviensis et Bobiensis qui vixit a. 543–615, in Epistulae IX versu ‘nam macie turpi tabescunt languida membra’ non solum ad Horat. Carm. 3, 27, 53 sed etiam ad Corp. Tibull. 3, 10, 5 s respicere videtur quem locum Rigler egregie restituit, nescio an Columbae testimonio usus.¹⁵

Extat etiam epistula Petri Pisani post a. 781 ad Paulum Diaconum scripta, in qua amico dicit ‘Flaccus crederis in metris, Tibullus eloquio’, ad quam laudationem non, ut puto, ingratam, Paulus respondet ‘tibi quoque, Veronensis o Tibulle, conferor’, de Catullo cogitans.¹⁶

Memoriam poetae nostri etiam Cod. Berol. Diez B. 66, s. VIII testatur, pars catalogi librorum in bibliotheca Caroli Magni Aquis Grani asservatorum, ut hodie inter viros doctos ferre constat.¹⁷ In hoc catalogo praeter ‘Tibulli lib. II’ et Horatii Ars poetica et nonnulla poemata epica Claudiani numerantur.

Porro satis credibile est, catalogum bibliothecae illius aulicae non semel descriptum esse, nam duo testes recentiores eius naturam et indaginem conservare videntur. De quibus unus est elenchus librorum in bibliotheca Abbatiae S. Bene-

15 *Mon. Germ. Hist.* III, p. 183; cf. etiam Columb., loc. cit., p. 184, vv. 28 s *quid tunc argenti, fulvi quid proderit auri / improba congeries multos collecta per annos*, qui vv. imitantur Tib. 1, 1, 1 s.

16 Ap. G. Waitz, *Script. rer. Langobard.*, Hannov., a. 1878, 17; cf. R. Ehwald, *Philologus* 46 (1888), 640.

17 B. L. Ullman, *Scriptorium* 8 (1954), 26; 31; B. Bischoff, *Didascaliae* (Novi Eboraci, a. 1961), 41 ss; L. D. Reynolds et N. G. Wilson, *Scribes and Scholars*² (Oxon, a. 1974), 86; *Texts and Transmission*, 421 (Reeve et Rouse).

dicti Laubacensis s. XI et XII asservatorum,¹⁸ alter vero, s. XI scriptus, inter alia excerpta Frisingensia, ut vocantur, ex Tibullo continet.

Sed breviter ad Italiam nobis revertendum est, nam protocollum donationis quam Ducem de Arrigisi a. 774 ecclesiae S. Sophiae fecisse putant vel potius fingunt ab homine docto qui Tibullum legerat compositum esse argumentis G. Billanovich adductus facile crediderim.¹⁹

Colman, episcopus Hibernicus, qui s. IX Romae commoratus est, Tibullum, sed fortasse in florilegio, legisse videtur.²⁰ Eodem tempore Walahfrid Strabo notitiam Tibulli habuit.²¹ Necnon s. IX vixit ille Milo cuius carmen 'De sobrietate' duos locos Panegyrici Messallae non e florilegio sumptos, ut videtur, scite conflavit.²²

Ad memoriam Tibulli in Gallia iudicandam magni momenti esse Vaticanum lat. 4929, s. IX ad usum Heirici Altsiodurensis scriptum, ut videtur, viri docti iure statuunt. Hic enim codex vel s. X vel XI sine dubio in bibliotheca capitulari civitatis Aureliani asservabatur, quo tempore nescio quis commentarium ad fabulam quae 'Querolus' inscribitur addidit in quo ad nomen 'Ligerem' Tibullum laudat. Ex hoc conicere licet, eodem tempore in eadem bibliotheca exemplar Ti-

18 F. Dolbeau, 'Un nouveau catalogue des manuscrits de Lobbes aux XIe et XIIe siècles': *Recherches Augustiniennes* 13 (1978), 32; 14 (1979), 226; *Texts and Transmission*, XXXIV, n. 158 (Reynolds) et passim.

19 *Italia medioevale e umanistica* 1 (1958), 175 s.

20 *Poet. Lat. Med. Aevi* VI 1, 1951, 181 Strecker *tu modo da veniam pigraeque ignosce senectae* (ex Tib. 1, 10, 40); cf. M. Esposito: *Journ. Theol. Stud.* 33 (1932), 114.

21 *Carm.* 6, 11 = vol. II, pp. 335 Dümmler.

22 *Mon. Germ. Hist.*, vol. III, p. 646 *attrectare tamen tantae praeconia laudis / sufficiat voluisse pie* (ex *Pan. Mess.* 7 et 177; cf. Traube ad loc.)

bulli extitisse quod caput et fons Florilegii Gallici existimari possit.²³

Iam tempus est, ut de Florilegio Gallico plura dicamus. Compositum s. XII in civitate Aureliani, quantum scimus, extat in fere quindecim codicibus, quorum plus minus decem Tibullum laudant.²⁴ Praeter Tibullum, id quod notatu dignum videtur, Florilegium etiam auctores illo tempore perraro lectos, sicut Petronium, Calpurnium, Nemesianum complectitur.

Quod ad versus ex corpore Tibulliano excerptos attinet, praecipue de Excerptis Parisinis, quae vocantur, breviter dicendum est. Hac appellatione communiter ad testimonium duorum codicum Paris., nempe Paris. 17903 (olim Nostradam. 188), s. XIII, et Paris. lat. 7647 (olim Thuan.), s. XII ex., refertur.²⁵ Vir doctus qui haec excerpta congegessit, multos locos audacter verbis varias ob causas transpositis refinxit. Sic pentametrorum clausulas polysyllabicas, ut vocant, aegre tulit, veritus scilicet, ne discipuli pravis exemplis a regula Ovidiana abducerentur. Ut hoc uno utar exemplo, Tib. 1, 1, 50 'qui maris et tristes ferre potest pluvias' excerptor in 'qui maris et caeli nubila ferre potest' mutavit.²⁶

23 *Texts and Transmission*, 422 (Rouse et Reeve). Ceterum vir doctus qui s. XIII in civitate Aureliani notas codici Bernensi 276 adscripsit duos versus Tibullianos laudat ex integro, ut putant, exemplari haustos. Cf. etiam Rouse, 'Florilegia and Latin Classical Authors in Twelfth- and Thirteenth-Century Orléans': *Viator* 10 (1979), 131–60.

24 Rosemary Burton, Classical Poets in the 'Florilegium Gallicum': *Latein. Sprache und Literatur des Mittelalters* 14 (Bernae et Francof., 1983) 44 ss. Testibus a Lenz–Galinsky³, 33 ss collectis addere licet Berol. B. Santen 60, s. XIII vel XIV; de Casanat. C V 23, s. XIV vel XV cf. C. Hosius, *Rhein. Mus.* 46 (1891), 588.

25 Burton, loc. cit. Excerpta ex Tibullo quae in Cod. Paris. lat. 13582, s. XII ex. leguntur excerptis a Scaligero citatis simillima sunt.

26 Plura exempla invenies ap. Baehr., ed., p. XIII.

Aliter de Excerptis Frisingensibus quae in Cod. Monacensi Clm. 6292, s. XI extant iudicandum est.²⁷ Haec enim excerpta, iam Grutero et Gebhardo nota, interpolationibus fere immunia ex codice pervetusto provenire videntur, nam scriptio continua male intellecta perspicui potest in 2, 6, 121 'credita ratis' pro 'credit aratis'. Nomen poetae recte 'Tibullus', non 'Tibullius' traditur, etsi praenomen abest. Praeterea Panegyricum Messallae in exemplari quo excerptor usus erat non omissum esse, vox 'parma', e v. 95 desumpta, ostendit. Testimonium his excerptis non valde dissimile offert Cod. Venet. Lat. Z. 497 (1881), s. XI.²⁸ Verum si quis suspicetur excerpta omnia ex uno eodemque archetypo derivata esse, haec opinio argumentis meo quidem iudicio vix comprobari potest.²⁹

Lectorem ignorare nolim, unum corpus excerptorum, nempe Cod. Venet. Marc. Lat. Z. 497 (1811), ab exemplari illo pervetusto quod in civitate Aureliani asservabatur non omni ex parte derivari posse. Compilata sunt haec excerpta a Laurentio de Amalfi, praeceptore Hildebrandi monachi, Papae Gregorii VII futuri. Porro in 'Floribus moralium auctoritatum' a. 1329 Veronae compilatis distichon Tibullianum (1, 4, 21s) extat quod a Florilegio Gallico alienum est.³⁰ De Vaticano Reg. lat. 2120, s. XIII, in quo etiam loci Propertiani citantur, mihi non constat; sed vir doctus qui haec excerpta confecit, in civitate Aureliani vel certe in illa regione, ut videtur, commoratus est.³¹

27 E. Protzen, *De excerptis Tibullianis*, Diss. Gryphiswald., a. 1885; B. Munk Olsen, *RHT* 9 (1979), 119s; Burton, loc. cit.

28 F. Newton, *TAPA* 93 (1962), 253ss; *Texts and Transmission*, 423 (Rouse et Reeve). Vide infra, p. XXXVI.

29 Hiller, ed., praef., p. VI.

30 *Texts and Transmission*, 193; 221; 423.

31 *Texts and Transmission*, 324. Haec excerpta Burton silentio praeteriit. De aliis florilegiis cf. J. Hamacher, *Florilegium Gallicum: Latein. Sprache und Lit. des Mittelalters* 5 (Bernae et Francof., a. 1975), 92.

Quae ratio intercedat inter Florilegium Gallicum, Excerpta Frisingensia, codicem Cuiacii deperditum valde incertum est. Pars huius codicis quam 'fragmentum Cuiacianum' vocant, a versu 3, 4, 65 vel paulo antea incepisse videtur. Lectiones fragmenti a Cuiacio accepti Scaliger ex parte transtulit in exemplar editionis Catulli, Tibulli, Propertii Plantinianae quae Antverpiae a. 1569 prodiit; hoc exemplar in Bibl. Univ. Lugd. Bat. sub titulo 755 H 23 asservatur.³² Primum in editione Appendicis Vergilianae quam Lugd. a. 1572 publici iuris fecit, Scaliger (pp. 474–9) aliquot lectiones protulit; deinde in editione Catulli, Tibulli, Propertii quae a. 1577 Parisiis lucem vidit, plura vulgavit.

Non vanum est nec mirum quod Scaliger iactat, se ad recensenda Catulli, Tibulli, Propertii carmina ne mense integro quidem esse usum, quoniam et emendationes ab eo propositae magna ex parte et versuum traiectiones una fortasse excepta iam in exemplari editionis Plantinianae inveniantur, sic ut appareat, eum a. 1577 iam pridem meditata in chartas dedisse. Ceterum fragmentum Cuacianum non tam diligenter contulisse videtur, ut ex eius silentio quicquam certi concludere possis. Multa enim in editione Plantiniana, ut videtur, tacite praeteriit, et in Castigationibus a. 1607 haud semel in dubio relinquitur, utrum fragmentum Cuiacianum vetustum an codex Cuiacianus recentior qui nunc in Bibliotheca Britannica asservatur, intellegi debeat.³³

32 Ex hoc libro Heinsius notas Scaligeri in exemplar ed. Aldinae a. 1515 transtulit; denuo recognovit Francken: *Acta Academ. Amstelod. Litt.* 10, 1866. Deinde Postgate haec testimonia inspexit, sed pluribus locis ne divinatione quidem assecutus est quid re vera in fragmento illo deperdito scriptum fuerit. De collatione nescio cuius viri docti vide Huschke, ed. vol. I, pp. LXXV–LXXVII; vol. II, pp. 614; 676.

33 De fato codicis Cuiaciani vetustioris coniecturas novas atque admodum probabiles invenies in *Texts and Transmission*, 424s.

Neque inter viros doctos constat, num lectiones nonnullae quas Scaliger e Cuiaciano vetustiore laudat hic illic etiam in codicibus s. XV, editionibus veteribus, excerptis Petrei, fortasse etiam in notis quas Hadrianus Wallius exemplari editionis Venetae a. 1475 adscripsit, extant; certe duas lectiones notabiles (3, 5, 10; 4, 3, 3) solus servasse videtur.³⁴

Transeamus ad alia testimonia quae de memoria Tibulli ante litteras nascentes certiores nos facere poterunt. Codex unus in bibliotheca amplissima Ricardi de Fournival qui a. 1240–1260 cancellarius cathedralis Ambianaeae erat, tamquam ‘Albii Tibullii liber epigrammaton’ describitur.³⁵ Excerpta ex hoc codice reperta sunt in Cod. Paris lat. 16708 (Sorbonnensi) quem compilavit s. XV nescioquis ex libris Ricardi.³⁶

Codex integer quem Ricardus fortasse in usum suum describi iusserat quin apographon codicis vetusti Aurelianensis fuerit, vix est quod dubitemus; ambigitur, an Ricardus hunc codicem a monachis Corbeiae obtinuerit.³⁷

Lovato Lovati, vir doctus et poeta non inelegans Patavinus qui obiit a. 1309 Tibullum imitatus est, ut videtur, quem fortasse in codice bibliothecae capitularis Veronensis legerat.³⁸ Etiam si de Lovato non constat, a vero tamen non ab-

34 Hiller: *Jahrbücher für Class. Philol.* 29 (1883), 273s asseruit Italis quibusdam cod. Cuiacianum vetustiore notum fuisse; paulo circumspectius iudicant Rouse et Reeve, *Texts and Transmission*, 425.

35 L. Delisle, *Le Cabinet des manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, vol. II (Paris., a. 1870), 531, n. 15.

36 B.L. Ullman, *Studies in the Italian Renaissance* (Romae, a. 1955), 41–53; *Texts and Transmission*, 325; 422.

37 B.L. Ullman: *Scriptorium* 8 (1954), 24ss; aliter B. Bischoff: *Didascaliae* (Novi Eboraci, a. 1961), 41ss.

38 De Lovato et de Albertino Mussato qui obiit a. 1329 cf. G. Billanovich: *Italia Medioevale e Umanistica* 1 (1958), 155ss; Rey-

horret, Corpus Tibullianum s. XIII vel XIV in notitiam Italarum studiosorum venisse, et quidem inter eos Guilielmus de Pastrengo Veronensis (a. 1290–1365), familiaris clarissimi Petrarcae, dignus est qui nominetur. Quamvis Lachmann, de vetustioribus codicibus Tibulli reperiendis desperans, olim coniecerat,³⁹ Tibullum in Italia non ante s. XIV lectitatum fuisse, Haupt⁴⁰ luculenter demonstravit, ut opinor, Guilielmum Pastrengicum e Tibullo 1, 7, 29–36 notitiam rerum Aegyptiacarum hausisse. Tradit enim in libro qui ‘De originibus rerum’ inscribitur (fol. 88 v) ‘Osiris Aegyptiorum deus aratra primus apud Aegyptios fecit, terram ferro sollicitavit et inexperta [lege: inexpertae] terrae semina commisit, poma ab ignotis legit arboribus, palis vitem adiunxit viridemque comam dura falce caedere docuit et ex matura uva suavis liquores expressit.’ Non sine causa Haupt⁴¹ quem Baehrens⁴² aliique secuti sunt Pastrengicum sive Veronae sive alibi codicem integrum poetae nostri inspexisse existimat. Aliter de ea re iudicavit L. Mueller,⁴³ cui suspicio orta est, Pastrengicum in commentario copiosiore quem scholiasta ad Iuvenalem, Sat. 8, 29 excerpsit

nolds et Wilson, *Scribes and Scholars* (Oxon., 1974), 109ss; 120; 235; W.P. Sisler, *An Edition and Translation of Lovato Lovati's Metrical Epistles*, Diss. Phil. Johns Hopkins Univ., a. 1977. Coniecturam de codice Veronensi Tibulli fecit R. Sabbadini, *Le scoperte dei codici Latini e Greci nei secoli XIV e XV*, vol. I (Florent., 1905), 2; 16, n. 80; vol. II (1914), 93, n. 25. An Mussato et Lovati etiam Propertium imitati sint in dubitationem vocatur *Texts and Transmission*, 324, n. 8 (Tarrant).

39 Ed., praef., p. VI.

40 *Opusc.* I 276s.

41 Loc. cit.

42 Praef. ed., p. VI.

43 Praef. ed., p. V.

totum locum invenisse. Neque tamen a vero abhorret, Petrar-
cham exemplar Tibulli in Gallia inventum in Italiam rettulis-
se.⁴⁴

Iam transeamus ad viros doctos Italos qui s. XIV et XV Ti-
bullo operam dederunt, inter quos praesertim nominandi Co-
lucius Salutati (a. 1331–1406), Ioannes Aurispa (a.
1370–1459), Antonius Panormita (i.e., Beccadelli, a.
1394–1471), Franciscus Philelphus (a. 1398–1481), Ioannes
Iovianus Pontanus (a. 1426–1503), Angelus Politianus (a.
1454–1494). De Puccio, Poccho, Petreio, Colotio infra dispu-
tabitur.

De Colucio, cuius exemplar Tibulli in bibliotheca Ambro-
siana asservatur, iam supra dictum est. Ut alia praeteream,
Aurispae supplementum loci mutili 1, 2, 26 in tribus Vatica-
nis extat.⁴⁵ Panormitae lectiones hic illic laudantur; etiam
Philelphus in textu restituendo versatus est.⁴⁶

Pontanus non solum codicem Guelferbytanum G, ut vide-
tur, manu propria descripsit, sed etiam notas ad textum
reliquit. Nam in Bibliotheca Vaticana sub titulo ‘R. I. V. 2238’
exemplar editionis Gryphianae a. 1534 ‘cum notis Pontani et
Colotii’ asservatur; ibidem sub titulo ‘Aldine III. 19’ extat
exemplar editionis Aldinae a. 1502 cum lectionibus ‘e vet.
cod. Pontani’. Sed inter viros doctos iam pridem suspicio
orta est, Pontanum illum ‘codicem veterem’, cui inessent, ut
asseruit, quidam in aliis libris desiderati versus, simulasse vel

44 R. Sabbadini, *Riv. Filol.* 42 (1914), 351; B.L. Ullman, *Studies in the Renaissance*, 192–5; *Texts and Transmission*, 423.

45 Vat. Ottob. Lat. 1202, a fratre Aurispae scriptus, porro Vat. lat. 2794 et 11425. Cf. Broukhus. ad 1, 2, 24; R. Sabbadini, *Car-
teggio di Giovanni Aurispa* (Romae, a. 1931); Albinia C. de la Ma-
re: *Medieval Learning and Literature* (Oxon., a. 1976), 239–51.

46 C. de Rosmini, *Vita di Francisco Filelfo*, vol. I–III (Mediol.,
a. 1808).

finxisse.⁴⁷ Certe codicis illius nemini copiam fecit, nec fortasse facere potuit. Petreius qui in excerptis suis 'Pontani codicem' saepius laudat semel prodit, se librum ipsum numquam vidisse, notans ad 3, 4, 64 'Pontanus reposuit ab illo, ut asse-
rebat, codice *flere nec ante pedes pudeat dominamque vocare*' qui versus etiam in Guelferbyetano extat. Praeterea idem Pontanus testibus Petreio et Poccho 3, 2, 5 *non haec patientia nostro* reposuit, sed hanc lectionem forte e codice quodam sumpsit, cum sit in Paris. lat. 7989 qui ante Pontanum natus scriptus fuerat, ut Lachmann ad locum monuit.

Angelus Politianus in exemplari editionis Venetae a. 1472 quod Romae in Bibliotheca Corsiniana sub titulo 'Inc. 50 F. 37' asservatur, nonnulla ad textum Tibulli emendandum idonea notavit; ibidem (fol. 127v) et de collatione Propertii cum 'vetusto libro' lecturo spem fecit.⁴⁸

Pauca de curis Thomae Senecae Camertis (c. a. 1392–c. a. 1455) dicenda sunt qui Anconae vel Bononiae recensionem Tibulli non magni pretii,⁴⁹ ut verum dicam, fecit quae in nonnullis codicibus adhuc extat, nempe in Vaticano lat. 2794, a. 1434, Berol. Diez. B. Sant. 39b, Dresd. 133, s. XV, Mediolan., Archivio di Stato, s. XV,⁵⁰ Parisin. lat. 7989, a. 1423.

Francisco Puccio (a. 1462–1512), discipulo Politiani, nonnullas lectiones debemus quas ex fonte quodam minime spernendo hausit. Nam Puccius a. 1502 e vetusto, ut ipsi quidem videbatur, codice notis in exemplari ed. Regiensis a. 1481 ex-

47 Huschke, ed. I, p. XI.

48 Ida Maier, *Les manuscrits d'Ange Politien* (Paris., a. 1965), 1; 36 s; F.-R. Hausmann, in : *Kontinuität und Wandel* (Hildesheim, a. 1986), 627; 631.

49 F.W. Hall, *A Companion to Classical Texts* (Oxon., a. 1913), 101 s 'Seneca is a type of wandering scholar, with no great ability, convinced that he is improving the text on which he is working, whereas in reality he is deepening its corruption.'

50 A.R. Natale: *Aevum* 24 (1950), 486 ss.